

part del territori de Catalunya? Cost mesurat en termes de deteriorament dels espais naturals, del paisatge, del patrimoni cultural i arquitectònic, de recursos naturals productius, d'estabilitat social i humana, etc. Si aquest fet té cost per a la societat, si és una cosa indesitjable, vol dir que aquest territori aporta un conjunt de béns públics que ara per ara no estan remunerats. En aquest sentit, la societat ha de ser conscient del cost d'aquests béns públics i remunerar conseqüentment.⁵ El pagament necessari dels béns públics pot establir-se mitjançant subvencions als proveïdors d'aquests béns —els pagesos, en sentit ampli— bàsicament per mitjà del Programa de Desenvolupament Rural, tal com ja es du a terme. O bé, quan l'usuari pugui identificar clarament, mitjançant taxes a l'ús dels béns, tal com s'està iniciant a Catalunya amb el carnet del boletaire en relació amb la recollida de bolets.

Efectivament, el Programa de Desenvolupament Rural preveu diverses mesures que responen a aquesta voluntat d'afavorir, mitjançant una subvenció, la viabilitat de les explotacions agràries ubicades en zones amb dificultats naturals.

Les mesures més representatives són la "indemnització compensatòria en zona de muntanya" i la "indemnització compensatòria en zones diferents de la muntanya" com ajudes a la renda a les explotacions agràries ubicades en zones desfavorides diverses, com ara la muntanya, l'aridesa o les limitacions procedents de condicionants mediambientals.

En un altre sentit, un conjunt d'ajuts s'adreça a promoure la inversió, a facilitar la posada en marxa de noves iniciatives de vocació competitiva, a promoure la incorporació de les noves generacions, a oferir serveis emergents, és a dir, a facilitar els primers passos, els més difícils, en les activitats d'emprenedoria. Aquestes subvencions en l'entorn rural en dificultat cobren, si és possible, més sentit, raó per la qual val la pena establir línies de prioritat en aquesta direcció.

Arribats a aquest punt, cal reflexionar sobre la prioritització de les diverses línies de subvencions de la PAC. De forma simplificada distingim, en primer lloc, les ajudes directes, les que van dirigides a la producció de forma pretesament homogènia; en segon lloc, les ajudes de desenvolupament rural, destinades a convertir la dificultat en oportunitat, i, en tercer lloc, les mesures de regulació de mercats. La trajectòria de la PAC, en els últims vint anys, ha anat vinculada sobretot a les ajudes directes establertes en l'anomenat primer pilar. Per contra, les polítiques de desenvolupament rural han comptat amb dotacions més minses. En la nostra opinió haurien de reorientar les prioritats

incidint en la dificultat, ja sigui provocada per les dificultats naturals o per les dinàmiques del mercat. En aquest sentit, la revisió de la PAC del 2017 hauria de promoure la redistribució de recursos a favor del segon pilar.

11. Voluntat i autoestima

Després de totes les estratègies de desenvolupament, hi ha les persones que han de dur-les a terme. La separació entre l'èxit i el fracàs moltes vegades depèn bàsicament de les persones, de la seva imaginació, de la seva habilitat, de la seva capacitat per sumar i integrar actuacions convergents i, sens dubte, de la seva voluntat, filla de l'autoestima.

Aquest factor, la voluntat, és determinant quan es camina amb el vent en contra, en uns entorns rurals relativament allunyats amb dificultats naturals per establir activitats competitives. És tasca de l'Administració facilitar les vies d'expressió d'aquesta voluntat, donant suport a la innovació i l'emprenedoria, amb polítiques actives de desenvolupament rural (PDR) adreçades a l'assoliment dels objectius estratègics i polítiques generals que incloguin de forma explícita el medi rural, fins i tot amb un biaix de discriminació positiva.

⁵ Folch, R. (2011), El valor ocult de l'activitat agropecuària a Catalunya, FMR.

nenc, etc.). Tot i que encara queda molt per fer, però, amb tota seguretat, el món rural ja comença a rebre els beneficis d'aquestes infraestructures.

En resum, una demanda ampliada, encara que establerta en nuclis de població més grans i diferents dels que estan en dificultat, genera més oportunitats als nuclis petits. És a dir, abordar la renovació demogràfica dels municipis actualment en declivi s'ha de fer, llevat d'excepcions, de manera gradual i escalonada.

6. Cooperació contra integració

Les dinàmiques competitives acompanyades d'un desenvolupament tecnològic incessant propicien una creixent integració o redimensionament de les empreses. Davant aquesta tendència de concentració empresarial, la resposta de manual és la cooperació. Les cooperatives poden ser una eina eficaç per articular harmònicament els àmbits local i global establint una relació sinèrgica que potenciï el conjunt i les parts. Les cooperatives poden oferir la millor defensa dels agricultors i petites empreses de l'entorn rural enfront de les grans empreses i oligopolis. Les cooperatives obren el camí a explotacions agràries i petites empreses a la participació en les diversos baules de la cadena de producció i comercialització. Les cooperatives són la manera d'aconseguir, des de petites unitats, la dimensió adequada que permeti escales de producció i comercialització competitives.

Al seu torn, les cooperatives d'abast local tampoc poden prescindir de l'objectiu de la integració productiva i comercial per raons de competitivitat, objectiu que defensen, a més, les administracions públiques. Davant d'un minifundisme cooperatiu que no facilita les economies d'escala necessàries, ni opcions comercials d'envergadura, enfront dels mercats globals s'imposa la integració.

No obstant això, la necessària integració econòmica sol anar en detriment de les cooperatives d'àmbit local, les quals són substituïdes o absorbides per unitats més grans, ubicades, en el millor dels casos, en una de les diverses localitzacions que agrupa. Amb això es genera un efecte pervers en la dinàmica social i econòmica de les petites localitats —que són les que més necessiten estímuls de desenvolupament— amb pèrdua d'ocupació, d'oportunitats econòmiques, de patrimoni i de població.

El repte, per tant, és obtenir avantatge en tots dos fronts, és a dir, assolir la dimensió competitiva adequada de les cooperatives, conservant l'efecte dinamitzador en la vida local de les petites cooperatives, ara integrades. No és tasca fàcil, estem parlant de reorientar les funcions de les unitats cooperatives locals que s'integrin en una cooperativa de més dimensió. El canvi ha de dirigir-se cap a una activitat multifuncional capaç d'obtenir sinergies de l'agrupació en l'àmbit local de múltiples serveis d'interès. L'antiga cooperativa pot passar a ser el centre d'iniciatives i serveis

locals amb ofertes concretes en mercats de proximitat, serveis turístics i promocionals, assistencials de diversa índole, oferint instal·lacions tecnològicament preparades per a la formació, la cultura i l'oci. En un altre sentit, la vella cooperativa pot actuar com a productor agrícola recuperant i mantenint en producció les terres que s'abandonin per les mateixes inèrcies de la dinàmica poblacional.

Sens dubte, l'Administració pública hauria de donar suport a la posada en marxa d'aquesta mena d'iniciatives de reconversió de les antigues cooperatives locals.

7. Reconeixement i valor de la dona rural

La dona ha tingut històricament una posició relegada sense reconeixement del seu rol essencial en la vida rural,⁴ tant en les dinàmiques socials com econòmiques. És de justícia recuperar la merescuda valoració de la dona rural, tant des d'un punt de vista cultural, com en la participació en el conjunt d'activitats econòmiques i de la implicació plena en les tasques de direcció de les dinàmiques socials, econòmiques i polítiques.

8. Obertura de camins a les noves generacions

La renovació generacional i el rejuveniment d'un col·lectiu humà és el millor indicador de dinamisme i desenvolupament. A llarg d'anys, el món rural ha patit l'efecte contrari, avui la prioritat és invertir-lo. En aquesta direcció s'ha de prioritzar la formació i el suport a iniciatives empresarials emergents. Cal oferir un vot de confiança a la joventut i facilitar el finançament de les iniciatives innovadores, sobretot en el seu estadi inicial.

9. Impuls de les noves tecnologies al servei del món rural

Cal estar atents al progrés tecnològic, el qual ha d'oferir facilitats i solucions davant de les particularitats i limitacions en les activitats del món rural. En aquest sentit, la implicació de les persones i de les entitats rurals amb el desenvolupament tecnològic ha de facilitar dissenys específics adequats al món rural i la seva adopció efectiva. Amb relació a les TIC, poden ser el gran aliat del món rural, poden permetre establir processos de cooperació i treball en comú que permetin generar sinergies i trencar els desavantatges de la dispersió i petita escala. En general cal fomentar la transferència de coneixements i innovació en els sectors agrari i forestal i al conjunt d'activitats de les zones rurals.

10. Remuneració dels béns públics

Quin seria el cost per a la societat de l'abandó d'una quarta

4 Montlleó, M. (2013), Dones de muntanya, FMR, DAAM, UdL.

2. Activitat agroforestal

Llevat d'excepcions, només l'agricultura i l'activitat forestal atorguen estabilitat a una ocupació sostenible del territori,² i l'agricultura, per la seva pròpia activitat, aporta un conjunt de béns públics de caràcter mediambiental i paisatgístic, i facilita, a més, la implantació d'altres activitats centrades en la cadena agroalimentària.

Per tant, un objectiu primordial és el manteniment i l'impuls d'aquesta activitat. Això comporta:³

- Reforçar, mitjançant la informació, la valoració de l'agricultura en la societat i la importància de sostenir-la en tot el territori.
- Recuperar l'activitat forestal per als diversos productes (fusta, biomassa per a energia, fruites del bosc, etc.) preferentment destinats a usos de proximitat.
- Recuperar l'agricultura, facilitant el retorn i la nova instal·lació d'agricultors joves.
- Impulsar l'agricultura i la ramaderia de qualitat (agricultura ecològica, DO, DOP, IGP, etc.), activitat de més valor afegit que pugui fer front als elevats costos a causa de les dificultats naturals.
- Promoure activitats competitives de transformació a petita escala (opcions de valor afegit alimentari o artesanal) i la demanda d'aquests productes.
- Potenciar mercats de proximitat que possibiliten reduir costos per l'escurçament de la cadena de valor.
- Fomentar el cooperativisme i la integració comercial, per sumar actius, guanyar economies d'escala i assolir mercats més amplis.
- Facilitar la multifuncionalitat en explotacions agràries i empreses rurals diversificades que puguin atendre, a major o menor escala, les produccions agràries o forestals a més de serveis turístics, esportius i mediambientals.

3. Atractiu residencial i turístic

Un dels recursos naturals del món rural és l'atractiu com a paisatge, com a entorn natural, tant com a objectiu turístic com a objectiu residencial. L'atractiu residencial ha passat a ser un element estratègic clau de desenvolupament rural, tant per conservar la població actual com per recuperar població procedent del món urbà, opció que, tal com hem comentat, les comunicacions convencionals i molt particularment les telemàtiques representen un paper decisiu.

2 Dax, T. (2014), Shaping rural development research in Europe: acknowledging the interrelationships between agriculture, regional and ecological development, *Studies in Agricultural Economics* 116, p. 59-66.

3 Bosch, J. et al. (2013), Present i futur de l'alimentació a Catalunya, FMR.

Però hi ha altres components lògics d'aquest atractiu residencial:

- Existència de serveis assistencials i educatius de qualitat en entorns propers.
- Qualitat del paisatge urbà i no urbà, qualitat en la conformació de l'urbanisme i de les edificacions i qualitat paisatgística de l'entorn natural, que en bona part està facilitat per la mateixa activitat agrícola i ramadera.
- Cura exquisida de l'entorn natural i del paisatge, a partir d'una gestió mediambientalment adequada però integrada en les dinàmiques econòmiques i socials del territori.

4. Sinergies dels àmbits urbà i rural

L'acostament, o fins i tot la juxtaposició, del món urbà en l'entorn rural genera extraordinàries sinergies i aporta impactes especialment positius com ara la recuperació demogràfica de les àrees rurals, la recuperació urbanística d'entorns rurals, la millora i valoració dels actius patrimonials i paisatgístics, l'impuls a noves dinàmiques culturals. I, en l'àmbit estrictament econòmic, suposa l'aportació de noves rendes, la diversificació de l'economia rural amb noves oportunitats i l'impuls dels mercats de proximitat i de múltiples serveis (turístics, esportius i mediambientals), etc.

Sens dubte, de vegades aquesta proximitat dels àmbits urbà i rural produeix també disfuncions que han estat àmpliament descrites fins i tot sota formes d'"assetjament" rural, problemàtica que requereix intensificar els esforços d'aproximació cultural mitjançant una bona informació.

5. Potenciació de les centralitats comarcals

Tal com hem indicat, per sostenir la població en aquests petits municipis, aquests nuclis han de tenir bons serveis en l'entorn proper i això exigeix impulsar les centralitats comarcals i els nuclis urbans intermedis perquè guanyin massa crítica. Es tracta de vigoritzar aquests serveis per guanyar economies d'escala. Però, perquè aquest objectiu no quedi en una frase feta sense més recorregut, s'ha d'impulsar un model de desenvolupament regional diferent.

Amb aquest objectiu, les comunicacions convencionals tornen a representar un paper clau encara que amb funcions afegides. Es tracta de trencar l'estructura radial de les comunicacions, centrades en Barcelona i facilitar la redistribució dels centres estratègics. Per això, les comunicacions transversals són essencials, perquè faciliten una estructura més flexible i operativa de centralitats. Pel que fa a les comunicacions transversals, s'ha avançat molt a Catalunya, amb eixos viaris diversos (eix Transversal, Piri-